

BERGEN KOMMUNE

«Sammen for kvalitet – Voksenopplæring»

Plan for kvalitetsutvikling

2015 - 2020

Forord.

Planen «Sammen for kvalitet – voksenopplæring» inngår i Bergen kommunes planverktøy som er utarbeidet for å beskrive, vurdere og utvikle kvalitet i det samlede opplæringstilbudet som kommunen har ansvar for. Denne planen bygger på de politiske og faglige føringene som er gitt i kommunens strategiske plan for kvalitetsutvikling for hele utdanningsområdet. Det er et mål for kommunen å skape en felles utviklingsretning for alle sider ved det kommunale opplæringstilbudet – «Sammen for kvalitet» signaliserer et overordnet og samlende perspektiv som skal inspirere til å «dra i samme retning».

Plan for kvalitetsutvikling for voksenopplæringen er langsiktig, og det tas sikte på at planen skal periodiseres i takt med kommunens overordnede strategiske plan. Den overordnede strategiske planen er vedtatt for 4-års perioden 2012-2016. For at tilsvarende plan for voksenopplæringen skal være periodisert i takt med den overordnede planen, skal voksenopplæringens plan gjelde for perioden 2015–2020. Det vil kunne bli nødvendig å revidere planen i 2016 i forbindelse med revisjon av den overordnede planen.

«Sammen for kvalitet – voksenopplæring» gir føringer for ønsket utviklingsretning for planperioden, uttrykt som satsingsområder. Planens hovedsignaler angir de sider ved kompetansen hos deltakerne i voksenopplæringen, som skal prioriteres i planperioden. Planen påpeker i tillegg hvilke virkemidler som er spesielt viktige for å nå kompetansemålene. Planens føringer er forpliktende for alle som driver voksenopplæring, og er spesielt viktige for ledelsen ved voksenopplæringsinstitusjoner. Føringene forplikter også kommunen, ved Fagavdeling for barnehage og skole, til å støtte utviklingsarbeidet i praksisfeltet.

Planens hovedsignal er uttrykt i det prioriterte satsingsområdet «Språk og kommunikasjon i en digital hverdag». Dette satsingsområdet er omfattende og rommer både de grunnleggende ferdighetene, kommunikasjon og aktuell samfunnsorientering. Utvikling av kollektiv kapasitet og vitalisering av komplekse ressurser kan bidra til å nå de ambisiøse målene for satsingsområdet.

Tilsvarende planverk med felles føringer for alle de kommunale tjenestene knyttet til utdanning, er et uttrykk for at Bergen kommune ønsker å bidra til at alle deler av opplæringstilbudet sees på som likeverdige, og at alle med et utdanningsbehov opplever læring og utvikling som er i tråd med egne behov og omgivelsenes forventninger.

Innhold

1. Planens virkemåte	s. 3
2. Grunnlag og bakgrunn	s. 3
3. Voksenopplæring og voksenpedagogikk	s. 4
3.1 Voksenopplæring	s. 4
3.2 Voksenpedagogikk	s. 4
4. Norsk og samfunnskunnskap etter introduksjonsloven	s. 5
5. Grunnskoleopplæring for voksne etter opplæringsloven	s. 6
6. Utfordringer og muligheter	s. 7
6.1 Tilpasset opplæring og spesialundervisning	s. 8
6.2 Individuelle behov	s. 9
6.3 Grunnleggende ferdigheter og fag	s. 9
6.4 Informasjon, kartlegging og veiledning	s.10
7. Visjon og mål	s.10
7.1 Felles visjon for bergensskolen	s.10
7.2 Felles mål for bergensskolen	s.10
7.3 Felles strategier for bergensskolen	s.11
7.4 Mål og strategier for voksenopplæringen	s.11
8. Prioriterte satsingsområder	s.11
8.1 Læringsmål	s.12
8.1.1 Kommunikasjon	s.12
8.1.2 Teknologi	s.12
8.1.3 Behov	s.12
8.1.4 Begrunnelse	s.12
8.2 Pedagogiske støttefunksjoner	s.13
8.2.1 Den voksne som læringsressurs	s.13
8.2.2 Læringsledelse	s.14
8.2.3 Relasjoner	s.14
8.2.4 Vurdering	s.14
8.2.5 Vurderingspraksis	s.15
8.3 Organisasjonsutvikling	s.15
8.3.1 Lærende organisasjon	s.15
9. Kvalitet og utvikling i voksenopplæringen	s.16
9.1 Kvalitet	s.16
9.2 Skolebasert kvalitetsutvikling	s.17
9.3 Utviklingsprosesser	s.17
9.4 Kvalitetsoppfølging	s.18
9.5 Støtte til kvalitetsutvikling	s.18

«Sammen for kvalitet – voksenopplæring»

versjon 11.12.

1. Planens virkemåte

Planen «Sammen for kvalitet – voksenopplæring», er utarbeidet for Bergen kommunes gjennomføring av voksenopplæring som kommunen har ansvar for, og beskriver bakgrunn, mål og strategier for å utvikle god kvalitet for tjenesten.

Planen bygger på eksisterende vedtak og tar hensyn til sentrale læreplaner og lokalt vedtatt plan for kvalitetsutvikling på grunnskoleområdet, «Sammen for kvalitet». Planen er forpliktende for kommunen som skoleeier og for den enkelte enhet som gjennomfører voksenopplæring. Enhetene bruker planen som utgangspunkt for egne strategiske planer der det vises hvordan utfordringer og føringer prioriteres, konkretiseres og etterleves i det daglige arbeidet.

Byrådsavdeling for barnehage og skole (BBS) har ansvar for utarbeidelse av planen i samarbeid med enhetene som gjennomfører tjenesten. Fagavdeling for barnehage og skole har ansvar for å støtte enhetenes arbeid gjennom samarbeid, veiledning og tilbud om deltakelse i pedagogiske utviklingsprogram.

Kommunens plan for kvalitetsutvikling på grunnskoleområdet, «Sammen for kvalitet» gjelder for 4 års perioden fra skoleåret 2012/13 til 2015/16. Plan for kvalitetsutvikling for voksenopplæringen harmoniseres med periodiseringen for den generelle kvalitetsutviklingsplanen. Dette innebærer at denne planen gjelder for skoleårene 2014/2015 og 2015/2016. Senere vil planperiodene strekke seg over 4 skoleår på samme måte som for tilsvarende planer for grunnskolen for barn og unge.

2. Grunnlag og bakgrunn

Voksenopplæring har hatt stor oppmerksomhet i Norge i flere tiår. Allerede i 1976 kom loven om voksenopplæring som skulle gi voksne mulighet til å oppdatere og utvikle sin kompetanse. Voksne uten utdanning har lovfestet rett til tilpasset grunnskoleopplæring og videregående opplæring fra det året de fyller 25 år.

Fra 2002 har voksne gjennom opplæringslovens § 4A-1 og § 4A-2 fått rett til tilpasset grunnskoleopplæring. Retten omfatter hele fag, deler av fag eller opplæring i grunnleggende ferdigheter som lesing, skriving, norsk muntlig, regning og data. Alle som er over 16 år og som trenger det, har rett til gratis opplæring.

Den enkelte har også rett til rådgiving for å få kartlagt sine opplæringsbehov. Voksne som ikke har benyttet seg av retten til videregående opplæring som ungdom, har rett til videregående opplæring fra og med det året de fyller 25 år, jf. Opplæringslovens § 4A-3.

Utdanningsdirektoratet har ansvaret for grunnskole og videregående skole for voksne. De jobber med vurdering av realkompetanse og tolker regelverket i grunnopplæringen for voksne.

Gjennom introduksjonsloven har innvandrere fått rett til opplæring i norsk og samfunnsfag. Hovedregelen i denne loven er at de som har fått opphold med mulighet for permanent bosettingstillatelse, både har rett og plikt til å delta i slik opplæring.

Voksne som har rett til grunnskoleopplæring, har også rett til realkompetansevurdering. Voksne over 25 år uten fullført videregående opplæring har rett til videregående opplæring og rett til å bli realkompetansevurdert. Voksne som ikke har rett til videregående opplæring, kan få realkompetansevurdering hvis de er henvist fra offentlige instanser som kommune eller Nav.

Innvandrere og deres barn utgjør en naturlig del av Norges befolkning, - de er medborgere. Innvandrere er en viktig arbeidskraft i kommunene. Mange kommer til Norge med verdifull kompetanse.

Det formelle grunnlaget for voksenopplæringen, uttrykt gjennom lov, forskrift og rundskriv, endres med ujevne mellomrom, og de ansvarlige for gjennomføring av opplæringstilbudet må derfor kontinuerlig være oppdatert.

Jfr. lovgrunnlaget: www.regjeringen.no

3. Voksenopplæring og voksenpedagogikk

I dette kapitlet beskrives spesielle sider ved voksenopplæringen for å illustrere at opplæring spesielt tilrettelagt for voksne har spesielle forutsetninger som skiller den fra den ordinære opplæringen for barn og unge.

3.1 Voksenopplæring

Voksenopplæring er opplæring som er rettet spesielt mot voksne med sikte på personlig utvikling, kvalifisering for videre utdanning eller kvalifisering for arbeidslivet. Voksenopplæring holdes adskilt fra den 13-årige grunnopplæringen.

Vox er et nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, underlagt Kunnskapsdepartementet. Årlig gir Kunnskapsdepartementet Vox et tildelingsbrev som sier hva de skal jobbe med. I tillegg får Vox oppdragsbrev fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Vox jobber bl.a. med å utvikle metoder og kartleggingsverktøy som bygger på læringsmålene for voksnes grunnleggende ferdigheter. De bidrar også til å etablere etter- og videreutdanningstilbud for lærere.

Opplæringen av voksne er viktig for den enkelte, men også for samfunnet, for arbeidslivet og for norsk konkurransekraft. Den enkelte må gis mulighet til å tilegne seg ny kunnskap og utvikle evnene sine gjennom hele livet. En gruppe voksne kan ha behov for en rask progresjon på veien mot gyldig vitnemål for grunnskolen, mens andre deltar i voksenopplæring for å ha en basis for å kunne fungere i dagliglivet, og/eller for å styrke mulighetene for deltakelse i arbeidslivet.

For å legge best mulig til rette for grupper med svært ulike behov, er voksenopplæringen organisert med ulike utdanningsveier.

- Eksamensrettet grunnskoleopplæring for voksne med gyldig vitnemål som mål
- Voksenopplæring med vekt på fag eller deler av fag og ferdigheter der målet er å sette deltakeren i stand til å delta i yrkes- og samfunnsliv
- Voksenopplæring i norsk og samfunnskunnskap for innvandrere der målet er integrering og deltakelse i yrkes- og samfunnsliv
- Voksenopplæring med vekt på grunnleggende ferdigheter for å utvikle og/eller opprettholde funksjonsnivå.

3.2 Voksenpedagogikk

Læring for voksne har spesielle særtrekk. Begrepet «voksenpedagogikk» rommer en rekke utfordringer som dels tas opp gjennom videreutdanning for lærere, og dels utgjør kjernen i profesjonalisering av det pedagogiske personalet gjennom skolebasert kompetanseutvikling.

Erkjennelse av at læring for voksne krever spesiell kompetanse og kapasitet, tilsier at det innenfor voksenopplæringen kontinuerlig vil være et stort behov for kompetanseutvikling og profesjonalisering. Tverrfaglig arbeid og erfaringsdeling mellom pedagoger og andre faggrupper er av stor betydning for utvikling av det faglige miljøet. Kravene til fleksibilitet og evne til omstrukturering peker i retning av at skolen må videreutvikle seg som en lærende organisasjon. Mer om voksenpedagogikk er omtalt i denne planens kap. 8.2.1.

4. Norsk og samfunnskunnskap etter introduksjonsloven

Norskopplæring for voksne er hjemlet i *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)* og i *Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere* som er en forskrift til introduksjonsloven. Læreplanen består av to likeverdige deler: læreplan for 50 timer samfunnskunnskap og læreplan i norsk. Begge læreplanene er målstyrte, og opplæringen skal avsluttes med prøver i både norsk og samfunnskunnskap.

§ 17 i introduksjonsloven omhandler spørsmålene om rett og plikt til deltakelse i opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Innvandrere kan ha bare rett, bare plikt eller både rett og plikt til å delta i opplæringen i norsk og samfunnskunnskap. Rett og plikt til opplæring ble 1. januar 2012 utvidet fra 300 til 600 timer. Deltakere som har rett og plikt, eller bare rett til 600 timer opplæring, kan få ytterligere 2400 timer ved behov. Personer som fikk oppholdstillatelsen sin innvilget før 1. januar 2012 har fortsatt rett og plikt, eller kun rett, til å delta i 300 timer opplæring med ytterligere 2700 timer ved behov. Deltakere som får et vedtak om plikt til norskopplæring, har kun plikt til å ta 300 timer, og de må betale for opplæringen. Deltakere som verken har rett eller plikt (f.eks. arbeidsinnvandrere fra EU), men likevel ønsker opplæring i norsk, må også betale for opplæringen.

Den enkeltes rett og/eller plikt følger av oppholdsgrunnlaget. Rett og plikt til å delta i gratis opplæring i norsk og samfunnskunnskap gjelder således innvandrere mellom 16 og 55 år som har oppholdstillatelse som danner grunnlag for permanent oppholdstillatelse eller kollektiv beskyttelse. I praksis vil dette gjelde:

- Personer som har fått innvilget asyl
- Personer som har oppholdstillatelse som overføringsflyktning
- Personer som har oppholdstillatelse på grunnlag av sterke menneskelige hensyn
- Personer som har oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag (jfr. *Utlendingsloven § 53*)
- Familiegjenforente med overnevnte
- Personer som har fått midlertidig oppholdstillatelse på grunnlag av reglene om kollektiv beskyttelse, samt deres familiegjenforente, dersom den herboendes tillatelse danner grunnlag for permanent oppholdstillatelse
- Familiegjenforente med norske eller nordiske borgere
- Familiegjenforente med personer som har permanent oppholdstillatelse

For personer over 55 år stilles det ikke vilkår om at de har gjennomført norskopplæring ved søknad om permanent oppholdstillatelse eller statsborgerskap.

Innvandrerbefolkningen i Bergen har økt de seinere år. Folk kommer fra alle verdenshjørner, og utdanningsbakgrunnen deres kan variere fra ingen skolegang fra hjemlandet til høyere utdanning fra universitet og høyskoler. Pga. en urolig verdenssituasjon er tilstrømningen av innvandrere ikke stabil, og den er vanskelig å forutse.

Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere sier:

«Formålet med introduksjonsloven og med opplæringen i norsk og samfunnskunnskap er å styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltakelse i yrkes- og samfunnslivet, og deres økonomiske selvstendighet.»

Læreplan for 50 timer samfunnskunnskap lister opp 7 emner som skal gjennomgås. Opplæringen skal beskrive og forklare viktige trekk ved det norske samfunnet, og den pedagogiske tilretteleggingen skal omfatte formidling, dialog og variert bearbeiding av stoffet.

Læreplan i norsk beskriver delmål innenfor ferdighetene lytte, snakke, samtale, lese og skrive. Læreplanen gir også beskrivelser av ferdighetsnivå: A1, A2, B1 og B2. Kommunen skal gi deltakerne mulighet for opplæring opp til nivå B1 hvis deltakeren ønsker dette og nivået kan nås innenfor den totale timerammen på 3000 timer. Opplæring til nivå B2 skal gis hvis dette nivået kan nås i løpet av de pliktfestede 600 timene.

Fordi de voksnes forutsetninger er svært ulike: fra liten eller ingen tidligere skolegang, via noe skolegang med bruk av skriftspråk, til god allmennutdanning, vil individuell tilpasning av opplæringen være viktig. Skolebakgrunn og kartlegging gir grunnlag for å plassere deltakere i ulike tilpassete opplæringsløp: spor 1, spor 2 eller spor 3, jfr. Læreplan i norsk og samfunnsfag for voksne innvandrere.

Det er etablert omfattende redskaper, metoder og praksis for kartlegging av de voksne deltakerne, og det dannes elevgrupper med det formål å gi best mulig tilpasning i tråd med de voksnes ståsted og behov. Noen av grupperingene er stabile måter å organisere på, mens andre grupperinger og inndelinger kan være dynamiske og bestemt ut fra endrete behov.

Introduksjonsloven definerer retter og plikter for de voksne deltakerne og for skoleeier. De organiseringsformene som er valgt, er pedagogisk tilrettelegging og etableres innenfor de formelle rammene for opplæringstilbudet.

5. Grunnskoleopplæring for voksne etter opplæringsloven

Rett til grunnskoleopplæring spesielt organisert for voksne er hjemlet i opplæringslovens kap. 4A. §4A-1 omtaler vilkårene for rettigheten, og §4A-2 omtaler retten til spesialundervisning på grunnskolens område. Det er kommunen som har plikt til å legge til rette for voksenopplæring på grunnskoleområdet.

Vurdering av om søker har rett til opplæring etter § 4A-1 skal bl.a. ta hensyn til 3 hovedforutsetninger:

1. Søker skal være over opplæringspliktig alder
2. Søker skal ikke ha rett til videregående opplæring etter ungdomsretten
3. Søker skal trenge grunnskoleopplæring

Retten omfatter til vanlig de fagene, eller deler av fagene, som den voksne trenger for å få vitnemål for fullført grunnskole for voksne; norsk, matematikk, engelsk og to av fagene samfunnsfag, natur og miljø, RLE. Opplæringen skal til vanlig gjennomføres med utgangspunkt i læreplanene for fag med tilpasning til den voksnes situasjon. Voksne har rett til opplæring i grunnleggende ferdigheter.

De grunnleggende ferdighetene innenfor rammen av Læreplanverket for Kunnskapsløftet er:

1. Å kunne uttrykke seg muntlig
2. Å kunne uttrykke seg skriftlig
3. Å kunne lese
4. Å kunne regne

5. Å kunne bruke digitale verktøy

Søker skal, i tillegg til selv å uttrykke et subjektivt behov, ha et objektivt behov. Den voksne kan ha behov for fornyet grunnskoleopplæring på grunn av sykdom eller skade, eller grunnskoleopplæring som har vært mangelfull, eller den voksne har av andre grunner behov for mer opplæring.

Til vanlig skal utvikling av grunnleggende ferdigheter skje gjennom opplæring i fag etter læreplanen. Voksne med rett til grunnskoleopplæring etter opplæringsloven, har rett til spesialundervisning. Retten til spesialundervisning har to hovedforutsetninger:

1. Den voksne har ikke eller kan ikke få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet for voksne.
eller
2. Den voksne har særlige behov for opplæring for å kunne utvikle eller holde ved like grunnleggende ferdigheter.

Opplæring spesielt organisert for voksne skjer med utgangspunkt i læreplanverket for grunnskolen med nødvendige tilpasninger. Alle deltakere har rett på tilpasset opplæring, og en stor gruppe voksne har behov for og rett til spesialundervisning. Retten til spesialundervisning er omtalt i opplæringslovens §4A-2. For en ikke ubetydelig del av deltakerne er spesialundervisningen knyttet til å utvikle og holde ved like grunnleggende ferdigheter. For disse elevene er også helsemessig oppfølging nødvendig, jfr Rundskriv Udir 3/2012:

«... Dette innebærer at dersom den voksne skal ha rett til spesialundervisning etter §4A-2 annet ledd, skal hensikten være opplæring, ikke behandling, aktivisering, rehabilitering, opptrening, tilsyn eller annet ... Den voksne vil kunne ha rett til dette etter annet regelverk, for eksempel sosialtjenesteloven...

Momentene nedenfor kan legges til grunn i vurderingen av om et tiltak er behandling m.v. eller opplæring. For at noe er opplæring må:

- *aktiviteten ha et pedagogisk siktemål ...*
- *aktiviteten være knyttet til opplæring i fag ...*
- *aktiviteten stå under skoleeiers ledelse og ansvar....*
- *aktiviteten gjennomføres innenfor rammene/omfangsangivelsen i enkeltvedtaket om spesialundervisning ...»*

6. utfordringer og muligheter

Voksenopplæringen i Bergen er stilt over for flere utfordringer av ulik karakter. Noen av utfordringene er dagsaktuelle for brukere, medarbeidere og enheter i forbindelse med omorganisering og endrete rammevilkår. Disse utfordringene krever bearbeiding og involvering for de berørte. Andre utfordringer er varige, og er knyttet til mål og gjennomføring av voksenopplæringen uavhengig av de krav til omorganisering som tidvis kan være aktuelle.

All læring innebærer endring, og all endring berører den enkelte og institusjonene. At en står i en endringssituasjon, kan dermed både sees på som noe spesielt, og/eller det kan tolkes som det normale. I en omorganiseringprosess blir noen utfordringer svært tydelige fordi alle problemstillinger blir kastet opp og må besvares. Det er sannsynlig at noen av problemstillingene har vært aktuelle også før endringsprosessen, men at rutiner og etablert praksis kan ha gjort problemstillingene mindre påtrengende. I det følgende beskrives noen av de viktigste utfordringene voksenopplæringen i Bergen stilles over for – i forbindelse med endringsprosesser og omorganisering, og som generelle utfordringer.

Storsamfunnet har forventninger til at voksenopplæringen skal bidra til å løse komplekse problemstillinger knyttet til svært ulike deltakergrupper. De enkelte deltakergruppene har ulike behov, og gruppene varierer mye over tid.

Lowverk og praktisering av lover og regler regulerer hva som er den enkeltes rettigheter, plikter og muligheter. Spesielt når det gjelder voksenopplæring etter introduksjonsloven, kan det komme hyppige og omfattende endringer fordi tolking av lov- og regelverk blir forsøkt justert ut fra den aktuelle situasjon og begrunnet ut fra varierende politiske strømninger.

Gruppen av voksne som har et dokumentert kompetansebehov, eller som er stilt over for spesifikke kompetansekrav, rommer mennesker med funksjonshemninger på grunn av skader eller sykdom, samt personer som ikke har gjennomført grunnskole eller av andre grunner fyller vilkårene for rett til voksenopplæring. Mange i disse gruppene har behov for både et opplæringstilbud og et nødvendig helse- og rehabiliteringstilbud.

Det er i samfunnets interesse at flest mulig voksne deltar i arbeidslivet. Imidlertid er det en del voksne som står i fare for å falle utenfor arbeidslivet, og disse utgjør ikke noen ensartet gruppe. Det kan dreie seg om

- unge voksne som verken er i jobb eller i utdanning
- personer som har for svak utdanning, mangler grunnleggende ferdigheter og/eller har for svake språkferdigheter til å takle kravene i arbeidslivet
- innvandrere som har mangelfulle språkferdigheter eller mangelfull utdanning, eller som av ulike grunner ikke får anerkjent sin kompetanse

Det er viktig å finne målrettede og gode tiltak for disse gruppene. For innvandrere dreier det seg bl.a. om god og adekvat norskopplæring, språkpraksis, kombinerte kurs m/norsk og yrkespraksis, kurs i samarbeid med Nav Intro, grunnskoleopplæring og god realkompetansevurdering med muligheter for å supplere utdanning etter norske krav.

6.1. Tilpasset opplæring og spesialundervisning

Felles utfordringer for de fleste formene for voksenopplæring er at det kreves stor grad av tilpasning og mange former for organisering av opplæringstilbudet. Alle har i utgangspunktet rett til tilpasset opplæring innenfor det ordinære opplæringstilbudet. For voksenopplæringen må kravet om tilpasset opplæring føre til organisatoriske løsninger som er mer omfattende enn det en finner i grunnskolen for barn. Deltakere i voksenopplæringen må i større grad enn i grunnskolen for barn kunne organiseres ut fra opplæringsbehov, nivå og/eller bakgrunn.

Alle har rett til spesialundervisning dersom de oppfyller vilkårene etter opplæringslovens §4A-2. Spesialundervisning innenfor voksenopplæringen må kunne organiseres på andre og flere måter enn for grunnskolen for barn og unge, forutsatt at den enkeltes rettigheter, behov og totalsituasjon legges til grunn for organiseringen. Spesialundervisning er en spesifikk rettighet for den enkelte etter utredning og enkeltvedtak. De organiseringsformer som velges, må ikke svekke den enkeltes rett til spesielt tilrettelagt undervisning.

Skoleeier har både ansvar for voksenopplæringstilbudet på grunnskoleområdet, og for å gi et opplæringstilbud hjemlet i introduksjonsloven. Mangfoldet i målgruppene tilsier at organisering av opplæringstilbudet – herunder gruppering av deltakere, etablering av ulike «løp» ut fra målsettinger, utnyttelse av ulike fagkompetanse og lokalisering – kan gjøres på mange måter. Rammer og regler for organisering av grunnskoleopplæring for voksne er noe annerledes enn for barn og unge.

6.2. Individuelle behov

For mange av deltakerne i voksenopplæringen er opplæringstilbudet kun en del av den totale endringen i en persons livssituasjon. I det totale bildet finner man også endring av dagligspråk, deltakelse i et nytt samfunn, et ukjent skolesystem og et arbeidsliv med mange og krevende utfordringer. For noen voksne kan det overnevnte representere en så stor utfordring at arbeidet mot læringsmål føles uvesentlig. Skolene kan bidra til å støtte den enkelte gjennom kartlegging, læringsstøttende vurdering, veiledning og tilpasning. Deltakerens realkompetanse må identifiseres, og mål og metoder må klargjøres i dialog med den enkelte deltaker.

For andre deltakere i voksenopplæringen er opplæringstilbudet en integrert del av støtten til å mestre hverdagen eller til å gjenerobre en plass i samfunnet. For disse gruppene er voksenopplæringen en prosess og et kontaktpunkt mellom den enkelte og samfunnet. Denne gruppen har også behov for helserelatert oppfølging i tillegg til opplæringstilbudet.

6.3. Grunnleggende ferdigheter og fag

I de fleste sammenhenger er de grunnleggende ferdighetene viktige innholdselementer i voksenopplæringen. For deltakere som har gyldig vitnemål for grunnskolen som mål, er grunnleggende ferdigheter en viktig forutsetning for effektiv læring og en integrert del av kompetansemålene for fagene. For voksne innvandrere er de grunnleggende ferdighetene basiskompetanse for kommunikasjon, språk og læring. For deltakere med behov for voksenopplæring for å utvikle eller holde ved like et ønsket funksjonsnivå, er grunnleggende ferdigheter det mest sentrale – og for noen kanskje det eneste læringsmålet.

Grunnleggende ferdigheter er beskrevet på noe ulike måter i styringsdokumentene, men beskrivelsene har store fellestrekk.

I følge *Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere* skal den voksne oppnå mål innenfor følgende delferdigheter:

- Lytte
- Snakke
- Samtale
- Lese
- Skrive

Digitale ferdigheter skal utvikles sammen med utvikling av språk og fag.

I *Læreplan for kunnskapsløftet* – den ordinære læreplanen for grunnskolen – er de grunnleggende ferdighetene beskrevet som:

- å kunne lese
- å kunne regne
- å kunne skrive
- muntlige ferdigheter
- digitale ferdigheter

I læreplanverket for kunnskapsløftet er det forutsatt at utvikling av grunnleggende ferdigheter er integrert i arbeidet med fag.

Det er en utfordring for skolene å skape god sammenheng mellom opplæring i grunnskolefagene eller i deler av fagene, og de grunnleggende ferdighetene som er gjennomgående i all voksenopplæring.

6.4. Informasjon, kartlegging og veiledning

Deltakerne i voksenopplæringen skiller seg fra barn og unge i grunnskolen blant annet ved at de ikke starter ved en gitt alder og pliktmessig gjennomfører et strukturert utdanningsløp. Mange innvandrere har etter Introduksjonsloven plikt til å gjennomføre et minimum av opplæring i norsk og samfunnsfag. Den voksne må ta imot et tilbud eller selv ta initiativ til å kreve andre former for voksenopplæring. Den enkelte må identifisere og dokumentere et behov for opplæring. Dette stiller store krav til skole og skoleeier når det gjelder å informere om opplæringsrett og muligheter.

Den enkelte deltaker i voksenopplæringen kan ha svært ulik bakgrunn for å starte opplæringen, og det stilles store krav til skolens kompetanse og kapasitet når det gjelder kartlegging og veiledning. Realkompetanse og formell kompetanse må klarlegges sammen med deltakerens begrunnelse for å delta i opplæringen, og relevante og realistiske mål må etableres. Tilbakemeldinger og vurdering av deltakerens læring og måloppnåelse er en spesielt viktig oppgave i voksenopplæringen. Vurderingen må fremme læring og motivasjon samtidig som den forholder seg til formelle krav og kriterier. For mange av deltakerne er vurdering av realkompetanse vel så viktig som vurdering bygget på formelle kompetansemål hentet fra læreplanverket.

Noen utfordringer er spesielt knyttet til voksne innvandrere:

- I samarbeid med Introduksjonssenteret for flyktninger få til et godt heldagsprogram for introduksjonsdeltakere
- Etablere nok språkpraksisplasser
- Skaffe og kvalitetssikre lærere med ulike morsmål til undervisning i 50 timer samfunnskunnskap
- God og adekvat opplæring for deltakere med ulik skolegang fra hjemlandet.

7. Visjon og mål

I dette kapittelet beskrives sammenhenger mellom visjon, mål og strategier for den ordinære grunnskoleopplæringen i kommunen, og tilsvarende for voksenopplæringen.

7.1. Felles visjon for bergensskolen

Plan for kvalitetsutvikling for voksenopplæringen beskriver mål for planperioden og bygger på felles visjon for bergensskolen:

«Kompetanse for alle i mulighetenes skole»

Visjonen tydeliggjør at overordnet mål for all opplæring er å utvikle kompetansen hos alle som deltar i opplæringen. Alle er kompetente i sin rolle – «kompetent» er ikke noe en blir etter et langt utdanningsløp som «ferdig utlært». Å være kompetent som deltaker i opplæring innebærer at en er i stand til å utvikle sin kompetanse gjennom aktiv deltakelse.

Visjonen viser også til at bergensskolen ikke ekskluderer og avgrenser, men er en inkluderende skole med rom for alle. Bergensskolen fokuserer på muligheter og anser forskjellighet som et gode.

7.2. Felles mål for bergensskolen

For perioden 2012-2016 er de grunnleggende ferdighetene utpekt som de viktigste målene for elevenes kompetanse. Målene er presiserte i kommunens satsingsområder, og følgende fagområder og ferdigheter er spesielt trukket fram:

- «Lesing»
- «Realfag med særlig fokus på regning som grunnleggende ferdighet»
- «Kommunikasjon»

Temaet «kommunikasjon» er inndelt i to underpunkter:

- «Språk og kultur»
- «Kommunikasjon i en digital hverdag»

Sammen med mål for elevkompetansen, peker planen ut tre pedagogiske støttefunksjoner som har stor betydning for elevenes læring, og som kommunen dermed ønsker å fremme gjennom planen for kvalitetsutvikling. De tre pedagogiske funksjonene er:

- Klasseledelse
- Vurdering
- Sosial kompetanse og psykososialt læringsmiljø

Planen for kvalitetsutvikling er forpliktende for hver enkelt skole, og planen inneholder mål for utvikling av skolefellesskapet og av skolen som organisasjon. Følgende mål for organisasjonsutvikling og ledelse er pekt ut:

- Skolen som lærende organisasjon
- Pedagogisk ledelse

7.3. Felles strategier i bergensskolen

Kommunens strategiske plan for kvalitetsutvikling heter «Sammen for kvalitet». Denne tittelen signaliserer at måloppnåelse og kvalitetsutvikling skal realiseres i et fellesskap der alle bidrar og «drar i samme retning». Kommun nivået er forpliktet til å støtte enhetene i kvalitetsutvikling innenfor satsingsområdene, og enhetene på sin side er forpliktet til å bidra til å realisere felles målsettinger. På samme måte forutsetter strategien at enhetene arbeider helhetlig med sitt utviklingsarbeid slik at alle deltar – «alle betyr alle» – og at det arbeides målrettet mot ambisiøse mål. I utviklingsprogram deltar flere skoler sammen og utgjør et læringsfellesskap, og kommun nivået legger til rette for og deltar aktivt i fellesskapet. Den enkelte enhetsleder skal ha et individuelt handlingsrom for å utvikle egne strategier for utvikling innenfor de rammene som er felles for kommunen.

7.4. Mål og strategier for voksenopplæringen

Grunnleggende ferdigheter og kommunikasjon er mål for de fleste grupperinger i voksenopplæringen. Utvikling av ferdigheter i norsk språk skjer hovedsakelig gjennom former for kommunikasjon. Grunnleggende ferdigheter er viktige forutsetninger for læring i fag, og utgjør samtidig den grunnkompetansen som er nødvendig for å utvikle eller holde ved like et funksjonsnivå. Grunnleggende ferdigheter som det viktigste fokus for voksenopplæringen framstår dermed som velbegrunnet.

Voksenopplæringen innehar spisskompetanse på sitt felt. «Sammen for kvalitet» som uttrykk for et strategisk prinsipp bør dermed tolkes på en noe annen måte enn for grunnskoleopplæring for aldersbestemte grupper med et stort antall skoler. For voksenopplæringen må «sammen for kvalitet» innebære at ulike kompetansegrupper, ulike rammefaktorer og ulike organiseringsformer må spille sammen for å skape det best mulige opplæringstilbudet. Samspillet mellom enhetene som gjennomfører voksenopplæring, og skoleeier forplikter på samme måte som for den ordinære grunnskolen for barn og unge.

8. Prioriterte satsingsområder

Prioriterte satsingsområder angir overordnede og langsiktige utviklingsmål for virksomheten. De strategiske målene må være knyttet til primæroppgaven: å bidra til utvikling av deltakernes kompetanse. Et satsingsområde må dermed uttrykkes som en side ved deltakernes kompetanse. Når kommunen peker ut ett eller flere prioriterte satsingsområder for voksenopplæringen for en periode, forplikter dette både skolen og kommunen. Kommunens er forpliktet til å støtte skolens utviklingsarbeid, og skolen på sin side er forpliktet til å bruke sin kompetanse og kapasitet til å

virkeliggjøre målene for satsingsområdet. I kommunikasjonen mellom skolen og kommunen vil rammefaktorer, arbeidsprosesser og måloppnåelse inngå i dialog og oppfølging.

8.1. Læringsmål

Prioritert satsingsområde for planperioden er

«Språk og kommunikasjon i en digital hverdag»

Satsingsområdet angir overordnet mål for de voksne elevenes kompetanse. Begrepet som er valgt, gjelder for alle deler av voksenopplæringen, noe som innebærer at begrepet må konkretiseres og tilpasses de ulike gruppene som omfattes av voksenopplæringen.

8.1.1. Kommunikasjon

Kommunikasjon mellom mennesker innebærer å sende, motta og tolke budskap innenfor en felles forståelsesramme. Budskap kan sendes og mottas gjennom en rekke ulike kanaler som spenner fra direkte kontakt og samtaler, via skrift-, tegn- og billedspråk til digitale medier. Språk er sentralt i all kommunikasjon. De grunnleggende ferdighetene gjør oss i stand til å delta i kommunikasjon med andre – vi uttrykker oss muntlig eller skriftlig, vi leser, vi håndterer tallmessige størrelser og vi bruker digitale medier.

8.1.2. Teknologi

Tilgjengelig teknologi tilbyr stadig flere arenaer for kontakt og kommunikasjon mellom mennesker. Mangfoldet av medier og kontaktmuligheter påvirker både budskapene som sendes og mottas, og legger premisser for hvordan budskapene kan tolkes. Særegne språk utvikler seg gjennom de kommunikasjonskanaler som er til rådighet. Kommunikasjonskompetansen – hos voksne så vel som hos barn og unge – utfordres av raskt endrete kanaler for kommunikasjon, men språk og grunnleggende ferdigheter vil alltid være viktige forutsetninger for den enkeltes deltakelse i kommunikasjon med andre. I Bergen kommune forutsettes det at læringsplattformen itslearning blir tatt i bruk ved alle skoler, inkludert voksenopplæringen.

8.1.3. Behov

De grunnleggende ferdighetene er «grunnfjellet» i allmennutdanningen, og ferdighetene kan utvikles gjennom arbeid i alle fag. En gruppe lærende voksne kan ha sterkt behov for å utvikle grunnleggende ferdigheter, slik at dette behovet overskygger betydningen av læring i spesifikke fag. En annen gruppe kan ha behov for å dokumentere kompetanse i fag, mens de grunnleggende ferdighetene kan være på et høyt nivå. Atter andre kan ha både høy fagkompetanse og gode grunnleggende ferdigheter, men trenger støtte til å «oversette» sin kompetanse til norske forhold. Satsingsområdet «Språk og kommunikasjon i en digital hverdag» setter fokus på sammenhengen mellom gode grunnleggende ferdigheter og kommunikasjon i våre dagers teknologiske samfunn.

8.1.4. Begrunnelse

Satsingsområdet med fokus på språk og kommunikasjon er valgt ut fra flere begrunnelser:

- De grunnleggende ferdighetene er sentrale for den enkeltes mulighet for å delta i digital og analog kommunikasjon med andre, og slik sett være en integrert del av samfunnet.
- Språk og grunnleggende ferdigheter er viktige forutsetninger for læring i fag.
- Språk, grunnleggende ferdigheter og kommunikasjonskompetanse innebærer viktige læringsmål for alle som har gått glipp av eller mistet viktige deler av allmennutdannelsen.
- Språk og kommunikasjon er viktig som integreringsressurs for alle, og er redskap for å redusere kulturelle og kompetansemessige avstander mellom mennesker.

8.2. Pedagogiske støttefunksjoner

Det utvalgte satsingsområdet dreier seg om skolens primære mål; å utvikle deltakernes kompetanse. For best mulig å nå målene, må flere faktorer virke sammen, og mange sider ved skolens virksomhet må innrettes mot måloppnåelse. Den enkelte lærer må være kompetent og engasjert, læringsmiljøet og læringsarbeidet må legges godt til rette, og skolen som organisasjon må være innrettet mot å tilby optimale rammer for læring. Skolen må være målrettet og omgivelsesorientert samtidig som grunnleggende verdier må ivaretas. Disse utfordringene kan best ivaretas ved at skolen selv gjør analyser av arbeidsprosesser og resultater, og prioriterer tiltak. Kommunens oppgave er å peke ut hovedretning for utvikling, og følge opp skolens utviklingsarbeid med tiltak for kontroll og støtte.

Målene for satsingsområdet er å finne som sider ved den lærendes kompetanse. Læringsmålene kan nås gjennom ulike pedagogiske prosesser og med et utvalg av tilpassete læringsmåter. Denne planen peker på to viktige perspektiv på læringsarbeidet for voksne:

- Den voksne som læringsressurs
- Læringsledelse og vurdering

8.2.1. Den voksne som læringsressurs

All læring krever en grad av medvirkning fra den lærendes side. Når målorientering, motivasjon og læringsstrategier framstår som tydelige for den som skal lære, er de viktigste forutsetningene for effektiv læring til stede. Voksne kan, i større grad enn mindre barn, erkjenne og gi uttrykk for disse forholdene ved læringen. Dermed kan bevisstheten om egen lærings situasjon være en viktig drivkraft og ressurs i læringen. Pedagogen kan utløse disse ressursene ved å utfordre den lærendes målorientering, førforståelse, erfaringsbakgrunn og læringsstrategier, og på den måten bidra til å bevisstgjøre den voksne om egne ressurser.

Den voksne har med seg en rekke ressurser, som pedagogen har en forpliktelse til å identifisere og bidra til at den voksne aktiviserer:

- Som deltaker i voksenopplæringen har den enkelte en begrunnelse for sin aktivitet. Denne begrunnelsen er som oftest knyttet til en målsetting som er den lærendes viktigste motivasjon for å anstrenge seg i læringsarbeidet.
- Den voksne har med seg erfaringer og kompetanse fra tidligere. Kunnskaper, ferdigheter og holdninger hos voksne kan forutsettes å være utviklet i større grad enn hos barn.
- Mange voksne er foreldre i tillegg til å være «elever» i egen opplærings situasjon. Dette gir muligheter for samhandling med egne barn i felles læring.
- Det kan forutsettes at voksne selv medvirker målrettet i større grad enn tilfelle er blant mindre barn. Bevissthet om læringsmål og om læringsprosessene gjør voksne til ansvarlige deltakere i egen læring.
- Voksne er bevisste og kan sette ord på hvilke læringsformer som virker best for dem selv. Bevisste valg av læringsstrategier er dermed nødvendige i dialogen mellom den lærende og pedagogen.
- Mange voksne har ett eller flere språk som i større eller mindre grad kan være en støtte i læringen. Kjennskap til flere språk kan gi tilgang til flere læringsressurser, og denne tilleggs kompetansen representerer også alternative perspektiver på mål og innhold i læringen.
- Større modenhet blant voksne enn blant barn gir muligheter for å trekke inn metakognitive perspektiv i læringen.

Punktene over representerer store ressurser for læring – primært fordi disse momentene plasserer den enkelte i en aktiv læringsrolle og gjør den enkelte til «subjekt i egen læring». Dette innebærer at den enkelte bevisst arbeider for å nå egne målsettinger, at den enkelte gjør egne valg av læringsmåter, at den enkelte vurderer egen innsats og måloppnåelse, og at den enkelte medvirker

som ansvarlig i læringsprosessen. Fellesskapet av voksne lærende representerer i seg selv en stor ressurs. Et sosialkonstruktivistisk syn på læring legger vekt på at ny erkjennelse og utdypet forståelse skjer som best i et fellesskap der den enkeltes idèer og erfaringer brynes mot andre, og der ny kunnskap er noe mer enn summen av det hver enkelt brakte med seg til fellesskapet.

8.2.2. Læringsledelse

Pedagogens spesifikke kompetanse er å kunne lede andres læring slik at læringsmålene nås. Pedagogen kan i tillegg representere en læringsressurs ved å ha kunnskaper og ferdigheter innenfor ett eller flere fagområder, som kan deles med den lærende.

Læringsledelse betyr ikke nødvendigvis å vite alt det den lærende trenger å tilegne seg. Læringsledelse innebærer snarere å bidra til at den lærende finner fram til måter å tilegne seg nødvendige kunnskaper og ferdigheter på. Kunnskaper om, forståelse av og påvirkning på læring er dermed pedagogens viktigste kompetanse.

En måte å påvirke læring på, er å hjelpe den lærende til å rydde i læringsprosessen; Bidra til å etablere læringsmål, vise til gode læringsressurser, påvirke læringsprosessene, bidra til å sette milepæler i læringsarbeidet, støtte vurdering av læringsprosess og resultat, og vise til veier videre for å nå overordnede læringsmål. Pedagogen trenger kunnskap om læringsmålene, oversikt over læringsprosessene, innsikt i den lærendes situasjon, og evne til å bedømme prosess og resultat.

I tillegg til oversikt over den enkeltes læringssekvenser, trenger pedagog å forholde seg til hele gruppen av lærende. I denne sammenhengen blir blant annet bruk av tid og andre ressurser, rutiner og ordninger, informasjon og kommunikasjon, planarbeid og strategisk utviklingsarbeid viktige elementer.

8.2.3. Relasjoner

Et sosialkonstruktivistisk syn på læring innebærer å erkjenne at læring foregår i et fellesskap der den enkelte «konstruerer» egen kunnskap og egen forståelse. I en gruppe av lærende foregår det kommunikasjon som bidrar til den enkeltes læring. Positive referanser til noe den lærende vet fra før eller har erfaringer med, bidrar til å skape et stimulerende læringsmiljø, og gir deltakeren opplevelse av å være av positiv verdi for gruppen av lærende.

Gode relasjoner mellom deltakere i en gruppe og mellom gruppen og læreren bidrar til at deltakerne er villige til å bringe egne erfaringer og egen førforståelse til torgs, slik at læringsmiljøet berikes. Positive reaksjoner og verdsettende tilbakemeldinger er med på å gi økt mestringsopplevelse, noe som i sin tur stimulerer motivasjon og læringstrykk.

Utvikling av gode relasjoner, bygget på respekt og verdsetting/inkludering, er en viktig oppgave for lærere og for skolefellesskapet med ansvar for voksenopplæring. Voksne deltakere i en læringsgruppe representerer store ressurser for læring, og gode relasjoner bidrar til at disse verdiene utløses.

8.2.4. Vurdering

Deltakere i voksenopplæring arbeider på ulike måter for å nå et mangfoldig spekter av læringsmål. Systematisk og målrettet vurdering bidrar til økt læring og gir den lærende mulighet for å oppleve sammenheng mellom læringsmål, egne anstrengelser i læreprosessen og egne læringsresultater. Den lærende kan selv vurdere egne prosesser og resultater, og kan ha nytte av andres vurdering. All vurdering må være knyttet til mål for opplæringen, men vurderingsformene som velges, må bestemmes ut fra formålet med vurderingen og må tilpasses den enkelte.

I læringsprosessen er det en pedagogisk oppgave å legge til rette for *formativ vurdering*. Denne vurderingsformen kan klargjøre hvor langt en er kommet i en læringsprosess, hva som gjenstår og hvordan en best kommer videre.

Ved avslutning av læringssekvenser eller som sluttvurdering benyttes *summativ vurdering*. Slik vurdering har som formål å klargjøre hva som er oppnådd uttrykt som grad av måloppnåelse.

Vurdering har betydning på flere måter, og kan ha tilsiktete eller utilsiktete virkninger, her kalt «aspekter».

Det personlige aspekt er en påminnelse om at ingen er personlig upåvirket av å være gjenstand for vurdering. Opplevelse av mestring eller å komme til kort er av stor betydning for motivasjon, og vurderingsprosesser gir nettopp signaler i disse retningene. Forholdet mellom den som vurderer og den som blir vurdert, inneholder ofte et maktaspekt, og det påvirker relasjoner mellom mennesker.

Læringsaspektet innebærer å anerkjenne at det i læringsprosesser oppstår et behov for å vurdere hva som er oppnådd. Betydningen for læring kan styrkes gjennom tydelige mål og kriterier, verdsettende tilbakemeldinger og utfordrende framovermeldinger.

Informasjonsaspektet innebærer at vurderingen bringer fram ny kunnskap. Denne kunnskapen må deles med flere dersom den skal virke fremmende på læring. Informasjon om læring virker best når den lærende selv kan delta i vurderingen av egen kompetanse.

8.2.5. Vurderingspraksis

Vurdering har effekter langt ut over å si noe om et læringsresultat. Det som blir vurdert, får en ekstra betydning i kraft av at det blir gjenstand for vurdering. I tillegg har vurderingen betydning for den enkelte – ikke bare fordi den sier noe om oppnådd kompetanse, men fordi vurderingen oppleves som en verdisetting av den lærende «som person». Når formålet med vurderingen er å fremme læring, må læringen gis oppmerksomhet i vurderingsprosessene. Å vurdere bare resultater – «rette svar» – kan signalisere at «å finne rett svar» er det viktigste. Å vurdere selve læringsprosessen – «tankegang og læringsstrategi» - kan signalisere at veien fram mot rette svar er det viktigste.

8.3. Organisasjonsutvikling

Prinsippene for «skolebasert kompetanseutvikling» legges til grunn for utviklingsarbeidet i kommunen. Ledelsen ved den enkelte skole har et overordnet ansvar for å skape gode rammer for det pedagogiske arbeidet, for hver enkelt deltakers læring, og for alle aktørers opplevelse av skolen som «et godt sted å være og et godt sted å lære». På samme måte er det en forpliktelse for den kommunale skoleledelsen å bidra til at den samlede skoleorganisasjonen opplever gode rammebetingelser, klare føringer, relevant oppfølging, effektiv støtte og god kommunikasjon.

8.3.1. Lærende organisasjon

Voksenopplæringen stilles overfor krav som endrer seg over tid. Deltakergruppene har ulike behov, og samfunnsutviklingen tilsier at voksenopplæringen må kunne tilpasse seg vekslende rammer, behov og målsettinger. Å fungere i endringsprosesser innebærer å ha et bevisst forhold til organisasjonsbygging og til metoder for endring. Skoleledere og lærere må lede endringsprosesser på en slik måte at kompetanse ivaretas og videreutvikles, at roller og oppgaver blir overkommelige, og at den enkelte opplever seg ivaretatt. En skole der endring til det bedre er det ordinære, har

muligheten for å gi alle aktører – deltakere, lærere, skoleledere og skoleeiere - erfaringer med å være i utvikling og møte nye utfordringer.

Å utvikle skolen som lærende organisasjon involverer alle aktører i skolesamfunnet. Prinsippene for lærende organisasjoner fremmer forståelse for endringsbehov og endringstiltak. Når skolen bruker prinsippene, får aktørene erfaringer med utviklingsarbeid, og en kan i tillegg få økt sin forståelse av hvordan organisasjoner er bygget opp, «ter seg» og «lærer».

Prinsippene for lærende organisasjoner legges til grunn for lederutviklingsprogrammene, og praktiseres i møtepunktene der skolelederne deltar. Lærende prosesser etterstrebes i hele organisasjonen.

9. Kvalitet og utvikling i voksenopplæringen

I kunnskapsbedrifter representerer aktørenes samlede kompetanse den mest verdifulle kapitalen. Å oppnå god kvalitet kan dermed bare oppnås ved at kvalitetsutvikling skjer gjennom aktørenes positive engasjement.

For å oppnå positivt engasjement og aktiv medvirkning, må det skapes tillit mellom aktørene og mellom nivåene. Tillit kan ikke avkreves den enkelte, men tillit kan bygges over tid gjennom positive erfaringer. Denne erkjennelsen tilsier at skoleeiers system og rutiner for kvalitetsutvikling må bygge på strategiske prinsipper som ivaretar den enkeltes engasjement og gir alle aktører opplevelse av å være sammen om å dra i samme retning.

9.1. Kvalitet

Denne planen beskriver forhold rundt god kvalitet i voksenopplæringen og gir føringer for hvordan god kvalitet kan oppnås. Tre begreper legges her til grunn for kvalitetsbeskrivelsen:

- Strukturkvalitet
- Prosesskvalitet
- Resultatkvalitet

Strukturkvalitet dreier seg om rammer for virksomheten. Rammene omfatter både økonomiske, fysiske, organisatoriske og menneskelige ressurser. Kompetanser og kapasitet som er til rådighet for voksenopplæringen, inngår i virksomhetens strukturkvalitet.

Prosesskvalitet er de prosessene som foregår i virksomheten. Selve læringsprosessene er de mest sentrale, men også måten institusjonene løser oppgaver på, og de utviklingsprosesser institusjonene er inne i, inngår i prosesskvaliteten.

Resultatkvalitet er det samlede utbytte alle deltakere får gjennom deltakelse i virksomheten, både underveis i lærings- og endringsprosesser, og som er sluttresultat etter gjennomført opplæring. Målene for virksomheten er til vanlig knyttet til resultatkvalitet.

Når virksomhetens kvalitet skal beskrives, identifiseres og vurderes, må en til vanlig ta hensyn til i hvilken grad en utnytter rammene for virksomheten, hvordan en legger til rette og arbeider innenfor de gitte rammene, og hva en oppnår i forhold til målene som er satt for virksomheten.

For voksenopplæringen spesielt vil det gjennomgående være store variasjoner i rammefaktorene: Sammensetning av og behov hos deltakergruppene vil variere samtidig som en kan anta at lovverk og formelle føringer vil være i kontinuerlig endring. Denne erkjennelsen tilsier at arbeidsprosessene i voksenopplæringen hele tiden må tilpasses den aktuelle situasjonen, og det vil være lite ønskelig å

knytte kvalitetsbeskrivelser opp mot en bestemt måte å organisere eller gjennomføre opplæringen på.

Grunnskole for barn og unge inngår i et strukturert skoleløp der en i utgangspunktet har som mål at grunnskoleopplæringen skal gi alle elever likeverdige forutsetninger for et videre utdanningsløp. Voksenopplæringen har et mangfold av målsettinger som til dels er felles med grunnskolen for barn og unge, men som i tillegg har andre målsettinger tilpasset voksne. Resultatene av voksenopplæringen kan dermed ikke bare tolkes tallmessig ut fra gjennomstrømming eller ut fra deltakernes målte resultater, men må sees i sammenheng med mangfoldet av målsettinger.

9.2. Skolebasert kvalitetsutvikling

Utvikling i bergensskolen baseres på ubrutte læringsløyper. Dette innebærer å se et endringsarbeid som en sirkulær prosess der en har identifisert et utviklingsbehov, og etter nye handlinger undersøker i hvilken grad utviklingsbehovet er blitt dekket. Dette har som konsekvens at utviklingstiltak må få tid til å virke før det slippes, og før en initierer nye tiltak.

Kommunikasjon i bergensskolen skal preges av dialog mellom aktører med komplementær kompetanse og ulike posisjoner. Ny kunnskap utvikles i samhandling mellom aktører som har med seg ulike kunnskaper og ulike erfaringer. I hele organisasjonen må «overlapping» etterstrebtes for å skape ny kunnskap, og for å bidra til god kommunikasjon og felles forståelse.

"Sammen for kvalitet" innebærer at rektor skal være "Herre i eget hus, men ikke alene hjemme."

Med utgangspunkt i Michael Fullan sine strategiske prinsipper for skoleutvikling, og for å bidra til gode utviklingsprosesser for skolene, er det i Bergen kommune utarbeidet retningslinjer for utviklingsprosesser. Disse er nedfelt i felles mal for lederavtalene med skolelederne i kommunen, og er konkretisert og gjengitt i handlingsplanen som styringssignal for ønsket utviklingsarbeid:

Strategisk prinsipper bygger på en overordnet forståelse:

«Alle kan lære – alle kan utvikle seg»

«Alle drar i samme retning»

«Alle betyr alle»

- Skolens utviklingsarbeid er begrunnet ut fra felles føringer, egne resultater og identifiserte utviklingsbehov.
- Skolen utvikler få, ambisiøse og presiserte resultatmål og innarbeider disse i skolens planverk.
- Skolen gjennomfører lærende prosesser som omfatter alle, for å utvikle kollektiv kapasitet og kollektiv ansvarlighet.
- Skolen tar i bruk komplekse ressurser for å nå utviklingsmål.
- Skolen holder oversikt over gjennomføringen og evaluerer måloppnåelse kontinuerlig og ved milepæler.
- Skolen ivaretar relasjoner innad og utad, og skaper lagånd ved å sikre involvering og positiv medvirkning.
- Skolens ledelse er involvert i faglige spørsmål knyttet til utviklingsarbeidet.

9.3. Utviklingsprosesser

Endrings- og innovasjonsarbeid krever en styrt og godt planlagt prosess i flere faser som omfatter: Initiering, implementering og institusjonalisering. Både på kommunenivå og på skolenivå vil fasene måtte bearbeides.

Sentrale forhold i initieringsfasen vil være å peke ut, beskrive og begrunne et satsingsområde. I implementeringsfasen vil gjeldende beslutninger, aktørenes forståelse, kontroll og støtte, samt evaluering stå sentralt. Institusjonalisering innebærer blant annet å forankre endringer i organisasjonen, befeste og vedlikeholde kompetanse, og sikre strukturer og kultur som ivaretar det som er oppnådd gjennom endringsprosessen.

Konsekvensen av et slikt syn på utviklingsarbeid er at endringer må gis tid til å «få feste» i hele organisasjonen. Mål for endringsarbeidet må holdes fast, ledelsen må ha strategisk blikk på prosessen underveis, og resultater av endringene må jevnlig vurderes og sikres.

Interne evalueringsprosesser inngår i alt utviklingsarbeid, og skolen må utvikle sine metoder og sine verktøy for å bidra til at tiltak, prosesser og resultater fremmer kvalitetsutvikling.

9.4. Kvalitetsoppfølging

Årlig fagoppfølging av alle skoler gjennomføres. Møtene, som gjennomføres med deltakelse fra skolen, fra fagavdelingen, fra områdeleder, fra PPT og fra foreldre og elever, gir betydelig kunnskap som utveksles mellom skole, skoleadministrasjon og brukere. Det er grunn til å anta at møtene har betydning for skoleutvikling og skolekvalitet. Analyse- og vurderingskompetanse deles og utvikles gjennom kvalitetsoppfølgingen. Konklusjonene etter møtene har som mål å bidra til at den enkelte skole selv prioriterer tiltak for kvalitetsutvikling. Møtene skal også bidra til at skolen selv gjør analyser av egne arbeidsprosesser og resultater for å bruke analysen til å gjøre egne strategiske valg.

9.5. Støtte til kvalitetsutvikling

Fagavdelingen viderefører arbeidsoppgavene som omfatter skoleveiledning, pedagogiske kurs, tilrettelegging av læringsressurser, utvikling av pedagogiske program, analysehjelp og andre tiltak tilpasset skolenes behov. I planperioden legges det spesiell vekt på at flere skoler med tilsvarende utviklingsbehov omfattes av felles utviklingsprogram.